

Dévay-tanulmányok.

II.

Dévay Bíró Mátyás vallási gondolkodása.

Dévay Bíró Mátyás vallási gondolkodása — tekintettel műveinek részint apologétikus polémikus, részint katechismusi-építő jellegére, amely mindenféle szigorúbb rendszerezést eleve kizár — a legkönnyebben és a legtermészetesebben két főpont köré kristályosítható. Az egyik a *hit*, a másik az *élet* szempontja: amoda kerülnek a vallásos viszony alapvető adatai és az ezekre épülő theologiai gondolatok: emide az így megrajzolt világnézetnek megfelelő, abból folyó életfolytatás normái. A két legfőbb kérdés tehát, amelyekre meg kell felelnünk, a következő:

1. Mit tartalmaz Dévay szerint a keresztyén *hit*?

2. Milyennek kell lennie Dévay szerint a keresztyén *életének*?

I. A hit.

Hitünk tartalma: *Istennek és önnönmagunknak ismerete.* Istennek és önnönmagunknak ismerete.
Ez az a „két ismeret“, amelyek nélkül „üdvösségnek utára senki nem juthat“, mert megszerzését maga Isten parancsolja mindenknek.)¹⁾ Vagyis ez a kétféle „ismeret“ a vallásos viszonyból parancsoló szükségességgel folyik és velük áll, vagy esik az élet legfőbb java (tehát világért sem merőben intellectualistikus, elméleti jellegű, hanem a legnagyobb, mert legéletbevágóbb gyakorlati súlyú ismeretről van itt szó, olyanról, amelyre illik a Harnack lapidárisan egyszerű fogalmazása: „praktische Angelegenheit des Menschen.“²⁾)

A vallásos viszonynak ez a gyakorlatiséga legközelebről avval jár, hogy Isten megismerésének a mi számunkra csak egyetlenegy útja-módja lehetséges: „*akarattyának* ismerete.“³⁾ Előbb tehát tapasztalunk kell, hogy Istennel „kit ű természetibe senki meg nem foghat“⁴⁾ közünk van,

¹⁾ K. 3.

²⁾ *Grundriss d. Dogmengeschichte* 1.

³⁾ K 33.

⁴⁾ K. 5.

Isten akar valamit tőlünk, és csak azután, ennek az élménynek alapján jöhet a második kérdés: kicsoda az az Isten, akivel nekünk közünk van? Vagyis: „*akarattjának ismeretéből mehetünk természetének esmeretére.*“¹⁾ Amiből megint önként következik, hogy ha az Isten megismerésében akarátjának megismerése a fontos, akkor nekünk ismernünk kell nemcsak az akaró alanyt, hanem az akarat tárgyát is, ennek pedig csak egy a lehetséges módja: Isten akarátjának *önmagunkon, önmagunk ismeretén* keresztül való megértése. A két ismeret ennél fogva csak ugyanegy dolognak: a vallásos viszonynak más-más arculata, amelyeket ép ezért nekünk is állandóan párhuzamosan kell tárgyalnunk, különben értelmetlen egyik a másik nélkül.

Isten
ismeretének
forrásai.

Mely *forrásokból* meríthető Isten akarátjának ismerete? Ilyen kettő van, u. m. *a természet és a kijelentés*: e kettő azonban, a belőle származó istenismeret dolgában korántsem egyenlő arányú és értékű. „... at természet szerint való Isteni esmeret, noha ez is Istennek ajándéka, de igen kecsin,²⁾ és bár „nem volt soha oly pogány, ki meg nem esmerete volna, hogy Isten vagyon, ki meg nem esmerete volna, hogy az Isten bünt nem kíván, hanem jámborságot, igazságot, félelmet,³⁾ üdvösségünkre ez az ismeret korántsem elég, ahhoz az ő kijelentett ismerete is szükséges.⁴⁾ Ez a kijelentett istenismeret: az *ige* („minden üdöben igéjét és igéjének jelit attá, melyekből ítet emberek megismerhették⁵⁾), amely megint kétféle: „*egyik parancsolat, másik ígért*“⁶⁾, egyik a *törvény*, másik az *evangélium*, — amabban fenyeget, emebben megvigasztal.⁷⁾ [„Nam quidquid requirit a nobis aliquid, lex est. Quicquid pollicetur, Huius promissionis annunciationem puto proprie Evangelium dici. Porro Apostolus scribit Timotheo (2. Ti. 2, 15) ut sit Dialecticus, cuius partes sint recte secare verbum veritatis, non dubio quin in legem et promissionem, ut lege perterrefaciat corda, promissione consolatur.“]⁸⁾

¹⁾ K. 5.

²⁾ K. 20.

³⁾ K. 18.

⁴⁾ V. ö. az *Orthographia Ung.* 1549-iki kiadása előszavát: „Meg kell azért azt nekünk tanulnunk, (t. i. a betűvetést s az olvasást), hogy olvashassuk winnyáján az szent írást, tudakozhassunk az Isten akarattjáról“ stb. — Aii. *Éneke* (Szilády-féle lectio):

„Istennek elvégezett akarátja,
Senkinek ő nem akar lenni atyja
Üdvösségét más módon ki forgatja
Az írásban, hogynemmint ő meghagyta.“

⁵⁾ K. 5.

⁶⁾ K. 5.

⁷⁾ K. 1.

⁸⁾ A. 64. (prop. 1.)

A természeti és a kijelentett istenismeret tükréből Isten mint *teremtőnk, üdvözítőnk és megítélőnk* tűnik elénk. „Mind jóknak, mind gonoszoknak teremtésnek okáért, attyoknak mondatik, de az jóknak attya nem csak azért, hogy teremtette, de hogy üdvözíti is . . .“¹⁾ Ez a három alaptevékenység és — tulajdonság „*solius dei sunt.*“ „Omnipotens creat. Misericors salvat. Justus damnat. Qui creavit, idem et salvat fide. . . si incredulus fueris, damnat propter incredulitatem.“²⁾ Mindhárom alaptevékenységének eszköze pedig *Igéje*, mint világ- és üdvelv.³⁾ És „Deus suum honorem, creando, salvando, damnando, dat nemini.“⁴⁾ „Nulla creatura potest vel salvare, vel damnare.“⁵⁾

A teremtő;
az üdvözítő;
a megítélő.

1. A teremtő és a teremtmény.

„Deum creasse omnia in laudem et nomen et gloriam suam.“⁶⁾ Ezért mindenható: „véghetetlen hatalmasság . . . bölcsesség . . .“⁷⁾ Továbbá: „lelki és láthatatlan állat . . .“⁸⁾, s mint ilyen „ábrázhatatlan.“⁹⁾ — Az ember, mint teremtmény, „élekből vagyon és testből, a léleknek két ereje vagyon, értelem és akarat: al léleknek ek két erejét nevezik *okosságoknak.*“¹⁰⁾ Ez „Istennek nagy ajándéka emberbe, evvel különbözök ab barmoktól. At testbe vagyon az *érzékenység* (érzékiség) ki mindenkor ez világi és testi dolgokra szorgalmaztat, ez ellen kell az okosságnak törekedni, hogy megbírja az érzékenységet, és vagyon embernek valami ereje természet szerént, megbírhatni érzékenségit. . .“¹¹⁾ Az a kérdés most már; elégséges-é Isten akaratának betöltésére ez a pusztán teremtményi erő? A feleletet keresve, önként térhetünk rá Dévaynak Isten másik két alaptevékenységéről (ill. tulajdonságáról) és „minnen esmeretönk“ megfelelő részéről szóló gondolataira.

2. Az üdvözítő (megítélő) és a bűnös.

Isten teremtő tevékenysége az ő „külső“ országlása, Egyetemes melyet „közönséges cselekedetével bír“; „belső és láthatatlan“ üdvakarattal kiválasztás.

¹⁾ K. 1.

²⁾ D. 50–51.

³⁾ D. 51–53. K. 60.

⁴⁾ D. 53.

⁵⁾ A. 123. (prop. XLVIII.)

⁶⁾ D. 53.

⁷⁾ K. 5. v. ö. 60.

⁸⁾ K. 60.

⁹⁾ K. 38.

¹⁰⁾ K. 15.

¹¹⁾ K. 16.

országa, „mely kiváltképen való cselekedete,“ az *üdv világa*.¹⁾ Akar-é Isten mindeneket üdvözíteni? Ha csak kijelentett (revelata in scripturis) akarátát vesszük figyelembe: igen. „Ez az Istennek öröktől fogva való akarattya, és tanácsa, hogy miképpen teremtett az ű igéjének ak Krisztus Jézusnak általa, ezenképpen üdvözít is az ünnön igéjének, ak Krisztus Jézusnak általa.“ És „sciamus, promissionem Dei de nostra salute generalem esse . . . vult enim omnes homines salvos facere.“ — A másik (elrejtett, non revelata) akarata Istennek, „miért nékiket üdvözít, nékiket kárhoztat, nékiket az ünnön esmeretére viszen, nékiket nem.“ Az egyetemes és részleges üdvakarát között leplezetlenül, de egyszersmind megoldatlanul mered elénk ez antinomia Dévay mindkét, e tárgyra kiterjeszkedő írásából.²⁾

A számszerint való kettős praedestinatio természetéből következik, hogy üdvösségre csak a *kiválasztottak* juthatnak el. Igaz ugyan, hogy „nincs most is olly el veszett nemzet, ki üdvözülni ne akarna . . . mert at természet meg esméri az ű végét, ez kedég nagy igazság;“³⁾ vagyis már a pusztá természeti istenismeret is az üdvösségre mutat rá a vallásos élet végső célja gyanánt;⁴⁾ — ez a törekvés azonban egymagára erőtelen. „Megértyük, mi az jó, mi az üdvösség, de az utat ez üdvösségre, az az, miképpen kellyen üdvözülni, sem meg nem gondolhattuk, sem akarhattuk, sem tehettük, hanem az úr Isten az ű irgalmasságából jelenti meg minekünk, ag gondolatot nálunk nélkül, az akaratot mivelünk, at cselekedetet mi általunk.“⁵⁾

A kijelentett törvény.

A választottak üdvözülését Isten az ő kijelentett akarátával: a *törvény* és az *igéret* két igéjével munkálja. A *kijelentett törvény* (lex positiva) „est ipse Decalogus fidei et charitatem praecipiens:“⁶⁾ tehát a mózesi két táblás törvény egyenként és (jézusi) summájában.⁷⁾ Valójában pedig ez a kijelentett törvény csak a természeti törvénynek „*magyarázattya*.“⁸⁾ Miért is bátran mondhatni: „az Isteni törvény ugyan-

¹⁾ K. 86.

²⁾ L. az egészre A. 128—131. és K. 25—28.

³⁾ K. 18.

⁴⁾ V. ö. A. 69—70 (prop. III.) „Lege naturae etiam ipse Deus cognoscitur esse unus, bonus, potens, misericors, sapiens, ut multi Ethnorum philosophorum cognoverunt . . . Credunt Deum philosophi misericordem esse, sed his qui sunt sine peccato. Et cum habeant naturae notitiam, expertes Evangelii, et remissionis peccatorum per Christum, non consistunt in tentationibus, sed desperant.“

⁵⁾ K. 19.

⁶⁾ A. 70. (prop. IV.)

⁷⁾ L. K. 32. V. ö. *Orthographia C*: „Az Isteni törvénynek sommája.“

⁸⁾ K. 15.

egy at természetnek törvényével.¹⁾ Mi ez a természeti törvény? „Nem egyéb, hanem mindennek az új lelki esmerete, azaz szívének ítéllete, mi legyen az jó, mi legyen az gonosz, az Isten minden embernek szívébe ihlette ezt, hogy az jó és az gonosz között választást tehessen.“²⁾

Egybehangzóan követeli tehát tőlünk a természet s a kijelentés törvénye az Isten és felebarátunk iránt való szeretetet. Ám e követelmény tökéletes betöltése — és Istennek törvénye kívánhat-e másféle betöltést — egyesegyedül az „integritas et perfectio“ amaz állapotában volna lehetséges reánk nézve, amelyben Ádám teremtett,³⁾ mert Isten „vult toto corde, tota anima, omnibus viribus et tota fortitudine diligere.“⁴⁾ Ez a törvénykövetelte ősalapot az „eredendő igazság“ (originalis justitia) állapota⁵⁾: „testnek, léleknek tökéletessége, épsége, igazsága, szentsége, mind léleknek, testnek erejének tökéletes volta . . .“⁶⁾ („integritas virium corporis et animae“.⁷⁾ A törvényből való Isten- és önismeretnek első lesújtó bizonyágtétele ellenünk az, hogy ennek az ősz, Isten képe és hasonlatossága szerint való tisztaságnak állapotából messze-messze kiestünk — a *bűnnek* miatta.

„Omnes enim peccaverunt et omnes sumus natura filii irae.“⁸⁾ Az Ádám eseténél fogva mindnyájunknak betegségévé (morbus) lőn az *eredendő bűn*, mely „nem egyéb, hanem mind léleknek, testnek, avagy mind lelki testi ajándékoknak romlása, fogyatkozása és szüksége.“⁹⁾ Míg az eredendő igazság állapotában „mind a testnek, mind léleknek akarattya együtt járt volna Istennek akarattyaival, teljes erőnkkel szerettük volna űtet,“ addig most „mind lelki és testi kívánságunk Isten ellen vagyunk.“¹⁰⁾ A bűn egyetemes állapota tehát „defectus iustae obedientiae in nobis.“¹¹⁾

Az egyetemes bűnösségnek ez a rettenetes súlya, melyet a törvény tesz nyilvánvalóvá, a „szabad akaratban teremtett“ Ádám „szabad akaratból“ való vétkezése miatt szakadt utódaira.¹²⁾ Mi sem bizonyosabb, mint az a kérlelhetetlen axioma, hogy „natura nostra semper est immunda.“¹³⁾ „Bűnbe fogottatunk, születettünk, soha nem lehet hogy ne vétkezzünk,

A bűn.

¹⁾ U. o.

²⁾ K. 14—15. v. ö. A. 67—70. (prop. III.)

³⁾ Ap. 79. (prop. X.)

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ K. 7. A. 79. prop. X.)

⁶⁾ K. 7.

⁷⁾ A. 79. (prop. X.)

⁸⁾ Ex. 140. (11 p.)

⁹⁾ K. 7.

¹⁰⁾ U. o.

¹¹⁾ A. 79. (prop. X.)

¹²⁾ K. 7.

¹³⁾ A. 76. (prop. VIII.)

természet szerént azért kárhoznak vagyunk fiaik.¹⁾ Hiába-
való itt a durva, nyílt törvényszegéstől való akármily nagy
mentesség is; „Isten az ű parancsolatiban nemcsak nyelv-
vönket, kezönket, cselekedetönket kívánja, hanem szívönket
is: és látjuk (a két utolsó parancsolatból), hogy nem csak
beszédünk, cselekedetünk bűn, hanem kívánságunk is“ —
már pedig — Krisztuson kívül — kicsoda az, avagy ki volt
„öröktől fogva,“ akire ne nehezednék a maga teljességében
legalább is ez a titkos bünsúly? „Azért ek két parancsolat
ez egész világot kárhoztattya . . .“²⁾ — És mégsem teljesen
sőtét azért ennek a kárhozatoson romlott emberi természet-
nek a képe.³⁾ „Isteni szikra“ világít benne, a „természeti
értelem,“ „hogy megértheti az ember, mi legyen az jó mind
Istenhez, mind emberhez.“ Az értelem és az akarat, a lélek-
nek e két ereje együttvéve az okosság; az okos akarat egy-
szersmind *szabad akarat* is „melyekből megbecsüli ember
mi az jó, mi ag gonosz,“ s mely eszerint Ádámban, noha
már ő végzetesen visszaélt vele, nem ment veszendőbe:⁴⁾
nemcsak „világi jámborságra“ juthatni a révén, (megoltal-
mazva magunkat a „külső büntül“⁵⁾ hanem „megértjük“
belőle magát az üdvösséget is,⁶⁾ amely egyetemes emberi cél,
vágy, törekvés („At célba minnyájan egyesülnek, mind jók,
mind gonoszok, minnyájan akarnak idvözülni. . .“⁷⁾) — De
mit ér mindez a nagy Istenajándék, ha csak a célt mutatja
meg, de nem az útát is s főkép: ha nem származik belőle
erő a cél elérésére? („az útát az üdvösségre . . . sem meg
nem gondolhattuk, sem akarhattuk, sem tehetjük . . .“⁸⁾)
Igy a végső eredmény mégis csak megalázó s kétségbeejtő.
„Akaratom van a jóra, de hogy végrehajtsam, nem tehetem“
— ezzel a reményvesztett páli fölajdúlással érünk el a tör-

¹⁾ K. 57.

²⁾ K. 53.

³⁾ Új antinomikus vonás: a merőben megromlott s azért az üdvösség
felé világító isteni szikrával mégis csak felruházott természet; — emennek
alapján érthető a tétel: „est . . . nobis insita lex naturalis, per quam dinos-
cimus, quid sit virtus et vitium,“ (A. 69. prop. III.) és hogy ez a természeti
törvény — mint láttuk — egy az Isten törvényével (K. 15.), — amabból
viszont természetesen következik, hogy a törvény, mely a romlott természet
elé elérhetetlenül magasságos követelményt állít, „*pugnat cum natura nostra.*“
(A. 67. prop. III.) és „*ita deformat naturam, ut cum in sui cognitionem eam
duxerit, desperare facit.*“ (U. o.)

⁴⁾ K. 15 - 17.

⁵⁾ U. o. 20.

⁶⁾ U. o. 19.

⁷⁾ U. o. 17. V. 8. Ex. 145. (25. p.): „Duplex est tabula, duplicem requi-
rens iustitiam. Alterius tabulae praecepta nos utcumque posse praestare, i. e.
*politicam iustitiam et opera rationi subiecta, quae vel ipsi ethnici non pauci
praestiterunt, etsi intus fuerint merae hypocritae. Sed praecepta primae tabu-
lae, sine dono ac gratiae Dei per Christum nulla ratione praestare posse.*“

⁸⁾ U. o. 19.

vény-kijelentés határaihoz. — E határokról visszatekintve, tisztán áll előttünk a törvény hármasságának jelentősége, „haszna“ Dévay szerint. A fontosság emelkedő sorrendjében:

1. ránevel a világi jámborságra, „coerces carnem“, már csak a büntetés gondolatával is s ezzel *iustitia civilis*-t (politica) szerezhetheti a betöltésével,¹⁾ (usus politicus);

A törvény
haszna.

2. rávezet *bűnös ismeretére*, feltárja előttünk „naturae nostrae immunditiam“ — s ezért „mint dicsérjük az orvost, ki nyavalyánkat, betegségönket megmongya, dicsérjük az Istent, ki parancsolattal bűnönknek viszen esmeretére.“²⁾

3. „Mint az orvos, ki megmondja nyavalyádat, de meg nem gyógyíthat, más orvoshoz igazít, ezenképpen ap parancsolat . . . *vezérünk nekünk ak Krisztushoz . . .*“³⁾ A törvény tehát, rendeltetése magaslatán, hív az *igéret*, az *evangélium* sphaerája felé.

b) *A kijelentett ígért.* Láttuk, hogy az önerőnkben teljesíthetetlen törvény kijelentésével is az már Istennek célja, hogy — szent Ágoston doctorral szólva — „felgerjessze kívánságunkat és aggyon segítséget.“⁴⁾ Ez a segítség, melynek erejével a parancsolat betölthető és amely eszerint a gyarló és tehetetlen természetet tökéletességre viszi („perfectit naturam,⁵⁾ nem egyéb, mint „Istennek hozzánk való kedve, malasztja, ajándéka“ :⁶⁾ a *kegyelem*. Ez lényege szerint „könyörület“,⁷⁾ „ineffabilis misericordia“⁸⁾, fundamentumában „öröktől fogva való tanács“⁹⁾, megvalósulásában váltság, a róla való ígért és bizonyosság ígéje: az *evangélium*.

A kijelentett
ígért.

A kegyelem.

A kegyelem obiectivumának emberi részről (az isteni esmerettel párhuzamosan haladó „mínden esmeretünk“ részéről) megfelelő subiectivum a *bűnbánat* psychosisa. A törvény gerjeszti föl a penitenciát „azaz am mi bűnönknek esmeretét“, amely az önismeret tetőpontja („ezek esmerik magokat, kik . . . magokból kétségbe estek, bűnönknek nagy voltának esmeretére juttak, magokat kárhoztatták, minden jámborságokat ganénak vélnek, szent Pál mondása szerént . . .“¹⁰⁾ A penitencia egyik legjellemzőbb signaturája, Dévay egyre visszatérő kedves hasonlata szerint: *betegségünk fölismerése*

A bűnbánat.

¹⁾ K. 19. A. 73—74. (prop. III.) Ex. 145. (25 p.)

²⁾ K. 10—12. A. 73. (prop. III.)

³⁾ K. 12. v. ö. A. 73. (prop. III.)

⁴⁾ K. 11.

⁵⁾ A. 67—69. (prop. III.)

⁶⁾ K. 56.

⁷⁾ K. 57.

⁸⁾ D. 19.

⁹⁾ K. 13.

¹⁰⁾ K. 31.

¹¹⁾ K. 54—55.

és az orvos-, ill. orvosságkeresés.¹⁾ („Nos a planta pedis ad verticem usque esse *morbidos*“²⁾). A valódi penitencia végtelenül több a büntetéstől való rettegés³⁾ állandó hangulatánál;⁴⁾ több, mint a katolikus *contritio*, *confessio* és *satisfactio* együttvéve⁵⁾, — mert valójában nem egyéb, mint *metanoia*, „*animi sive cordis immutatio*“⁶⁾, vagyis a megrettentő, kétségre vívő, megölő, kárhóztató, pokolra vető töredelmességből, üdvösségünknek ez *első grádicsáról a másodikra*, a vidámtó, megvigasztaló, bizodalmat adó, életre vívő, istenfiává tevő *hitbe* való emelkedés⁷⁾ és ennek a hitnek erejében való *új élet*: „optima poenitentia nova vita,“ sőt „*tota vita Christiani hominis poenitentia est et veteris hominis restauratio.*“⁸⁾ Az ilyen értelemben felfogott penitencia, mint az életfolytatás állandó elve, nem is egyéb már, mint — a legegyszerűbb meghatározással — „*odium mali et amor Dei.*“⁹⁾

A penitencia tehát:

mint töredelmesség: az orvoshoz való kívánczóság;

mint hit: az orvosság megragadása;

mint új élet: az orvosság erejében való állandó épülés.

Ez az orvosság: a kegyelem, mint váltság és ez az orvos: a megváltó Istenfia, a testet öltött Kegyelem. Most tehát: „*cognito morbo, cognoscamus et medicum Christum.*“¹⁰⁾

3. A megváltó és a megváltott.

a) A megváltó.

A megváltó. Az Ige, mint egyedüli üdvölv, azonos a teremő Ige kozmikus elvével.¹¹⁾ Ez az Ige a Krisztus Jézus, a Fiú, aki

¹⁾ K. 8, 9, 57, 62, 82. V. ő. *Éneke* (Szilády I.)

„Vétkeiből ki senki nem feselhet

Orvosságot Krisztusban ki nem lelhet.“

²⁾ A. 112. (prop. XXXV.)

³⁾ „*Poenitentia legalis*“. A. 84. (prop. XII.) és 86–87. (prop. XV.)

⁴⁾ Ezt a következő — nem sikerült — etymologizálással is bizonyítani akarja: „*Poenitentia vero non a poenae tenentia . . . sed a pone tenendo ducitur, Graece metanoea a posterius intelligendo, ubi quis lapsus, re peracta, nunc demum animadvertit erratum suum, a uera post, ueriv intelligere, ut post admissum scelus intelligat se peccasse. Poenitere jam significat resipiscere, corrigi sive innovari.*“ A. 82. (prop. XI.) V. ő.: „*Et putant poenitentiam praescripta poena quapiam luere commissa, cum apud Christianos olim publice peccantes propalam affligerentur, unde ea satisfactio sine poena poenitentia vocari coepit est, ac inde non mediocris error Theologis irrepit.*“ U. o. 85. (prop. XIII.)

⁵⁾ U. o. 83.

⁶⁾ U. o. s. 84–85.

⁷⁾ K. 13–14. v. ő. A. 82–83. (prop. XI.)

⁸⁾ A. 85–86. (prop. XIV.)

⁹⁾ A. 86. (prop. XV.)

¹⁰⁾ A. 64. (prop. I.)

¹¹⁾ K. 21, 34, 60.

„igaz Isten, igaz ember. Eggy az személy, de kettő at természet, Isteni természet, emberi természet. Istensége szerént az atyával, az szent lélek Istennel egy Isten, embersége szerént mi velőnk emberekkel egy ember, csak hogy bűn nélkül való.“¹⁾ „teremtett teste-lelke vagyon, ki egyesült az Istenhez csuda és kijelenthetetlen képpen.“²⁾ Kettős természetének jelentősége a váltság műve szempontjából: „Si tantum Deus esset, poterat nobis terrori esse, cum humana fragilitas fugiat Deum, . . . Si tantum homo, poterat imbecillus ac impotens videri, sed quia est Deus et homo, unica nostra fiducia esse debet.“³⁾

Emberrelétele — Istennek „igérettel és eskéssel“ megerősített „öröktől fogva való tanácsa“ alapján — nem más, mint „divinae erga nos misericordiae declaratio.“⁴⁾ A *mű* maga, amelyet az emberi testben végrehajtott, legközelebből közvetítés a haragvó Isten és a bűnös ember között. Ez a „honor mediationis“⁵⁾ az ő egyedülvaló, sajátos tisztessége, amelyben semmiféle teremtmény nem osztozhatik vele.⁶⁾ Ez a közvetítő tiszt „officium reconciliandi patrem, offerendi se patri.“⁷⁾ Krisztust erre a „peculiaris et proprius honor“⁸⁾-ra, — mint Dévay Chrysostomus nyomán magyarázza (7. Homilia I. Tim. felett) — istenemberi mivolta teszi alkalmassá és képessé („id quippe mediatoris est, utrumque participem fieri, quorum fuerit mediator etc.“)⁹⁾ — s ez alkalmasságot és képességet csak erősíti az, hogy egyedül ő benne van meg a *mediátor* két karakteristikonja: „primum oportet extare *verbum Dei*, ex quo certo sciamus, quod Deus velit misereri et exaudire invocantes per hunc mediatorem. Talis extat de Christo promissio . . . Alterum quod *merita ipsius* possint applicari pro peccatis nostris . . .“¹⁰⁾ A közbenjáró munkát közelebből épen az *érdem* gondolata határozza meg: szüksége volt a Megváltó *idegen érdemére* (merito alieno) annak az emberiségnek, amely a maga érdemből képtelen kibékülni az Istennel s így üdvözülni.¹¹⁾

¹⁾ K. 58.

²⁾ K. 65.

³⁾ D. 33. v. ö. K. 61.

⁴⁾ D. 46. V. ö. L. 64. „Ha más által másképpen üdvözülhetnők volna, nem szükség volt volna érettünk születni.“

⁵⁾ D. 45.

⁶⁾ V. ö. D. 33: „ . . . solus ipse in regno gloriae advocatus noster, mediator, sequester, proxeneta, interpres, caussidicus, protector ac patronus . . .“

⁷⁾ D. u. o.

⁸⁾ D. 49.

⁹⁾ D. 47–48.

¹⁰⁾ D. 47.

¹¹⁾ K. 9, 56, 77, D. 44.

Ennek az érdemszerzésnek viszont központi ténye: Krisztus *áldozati halála*: „mert az ű szent halálának általa engesztelte minekünk meg az ű szent atyát, azért az ű áldozattya, kén vallása engesztelő, érdemes, elégtétel.“¹⁾ E halál révén ő „*summus pontifex et princeps sacerdotum, cuius sacerdotium est aeternum . . .*“²⁾ E papságnak mind a három tisztét (offerre, orare, praedicare) tökéletesen betöltötte és egyedül csak ő töltötte be: azért az ő engesztelő áldozatának sajátos erejét az egyéneknek és az egyháznak semmi néven nevezendő *hálaáldozata* nem pótolhatja.³⁾ E kérdésben való állásfoglalásunkkal egész keresztyénségünk áll vagy esik, mint Dévay nem győzi az alant idézett helyeken részletesen hangoztatni: „*quicumque salvari vult, haec duo sacrificia, Christi scilicet et ecclesiae probe conferat et alterum ab altero sejungat. Nam multum discriminis est inter sacrificium, quod meretur nobis peccatorum remissionem et vitam aeternam, et sacrificium eucharisticum, quod nec sibi nec aliis meretur remissionem peccatorum aut reconciliationem, etsi sit a reconciliatis.*“⁴⁾ „Quantum interest, inter peccatum et iustitiam, tantundem discriminis est inter sacrificium Christi . . . et ecclesiae sacrificium, per quod nihil meremur, sed tantum Christo assimilamur.“⁵⁾ S ennél fogva „valaki ak Christos áldozattya között és am mi áldozatonk között választást nem tud tenni, nem keresztyén az.“⁶⁾ Szép hasonlattal mondja Dévay az áldozó Megváltót „a mi lelki oltáronk“-nak⁷⁾, amely hozzá még „altare sine gradibus.“⁸⁾

Mit szerzett már most ez az egyedülálló áldozat a mi számunkra Isten előtt és Istentől? Bűneinkért való elégtétel,⁹⁾ Krisztus tökéletességének beszámítását minekünk,¹⁰⁾ ördögnek fogságából való szabadulást,¹¹⁾ — s ezáltal és ezekben *bűnbocsánatot és örök életet.*¹²⁾ Ő a fiúság szerzője;¹³⁾ Isten titokzatos akaratának egyedüli kijelentője;¹⁴⁾ mennyei ajándék üdvösségünkre, jel bűnnek halálából való feltáma-

¹⁾ K. 96. V. ö. Éneke (Szilády I.): „Krisztus Jézus bűnöknek bocsánatja, És hogy csak ő bűnöknek áldozatja.“

²⁾ D. 56.

³⁾ D. 56–58. A. 113–114. (prop. XXXVI.) K. 96–98.

⁴⁾ D. 56.

⁵⁾ A. 114. (prop. XXXVI.)

⁶⁾ K. 97.

⁷⁾ K. 37.

⁸⁾ D. 47.

⁹⁾ K. 13, 23.

¹⁰⁾ K. 9, 55.

¹¹⁾ K. 33. I.

¹²⁾ K. 26, 58–59, 65.

¹³⁾ K. 61

¹⁴⁾ U. o. 23–24.

dásunkra, példája az atyafiúi szeretetnek.¹⁾ Mint mindez, üdvösségünknek „eszköze“²⁾ a maga embermivoltában („caussa efficiens salutis nostrae Deus est, caussa seu organon instrumentale [ut ita dicam] humanitas Christi est.“³⁾)

A váltság művének történeti és történeten túli mozzanatait ismerjük a Credoból: Dévay leginkább gyakorlati irányú és értékű magyarázatokat fűz az egyes cikkelyekhez: doctrinalis szempontból csak két gondolata kíván külön megemlítést. Az egyik a *pokolraszállás* magyarázata, melyben — saját bevallása szerint Cyprianus újjmutatása nyomán — a „deák ígét“ (infernus) nem pokolnak, hanem „fenéknek“ értelmezi: úgy a test, mint a lélek életének megvan a maga „vége, fenéke“ („fundus“): amazé a föld, ahonnan vétetett, emezé az örök élet ill. az örök kárhozat, aszerint, amint a halott „üdvözülendő“ volt-é, avagy „hitetlen.“ „Keresztyénnek Isten az örök élet fenéke“. Eszerint „mikor üdvözítőnk meghala, *teste koporsóba szálla fenékre* (= ad infernum), lelke mennyországba mene, melly mennyországot paradicsomnak monda . . . Nem mondá, hogy limbosba . . . És akki igazán akarja érteni ez ígéket, könnyen megértheti, mert azt testről szólunk itt. *Eltemetteték, azaz koporsóba avagy fenékre szálla.*“⁴⁾ — A másik, figyelmünket érdemlő doctrinalis gondolat a *mennybemenetel és az Atya jobbján való ülés articulushoz* fűződik. Itt tudjuk meg, hogy „ű testestül-lelkestül dicsőültetett“⁵⁾ és „embersége szerint is egy hatalmú, dicsőségű, bölcsességű az atya Istennel,⁶⁾“ mint-hogy „ad dexteram Dei sedere, est Christum etiam secundum hominem Deo patri, in maiestate, gloria, potentia, honore aequalem esse.“⁷⁾ — Nyilvánvaló, hogy mindakét gondolatot — úgy a Megváltó emberi teste tökéletes romlásának, mint ugyane test tökéletes megdicsőülésének gondolatát — egy-kép a Krisztus emberségének, mint „instrumentum salutis“⁸⁾ nak minél erőteljesebb kiemelése érdekében hangsúlyozza: vagyis a legelvontabb theologumenon kiemelésénél is a gyakorlati vallásos érdek dönt Dévay előtt.

b) A megváltott.

A Krisztus váltságában megjelent, megvalósult és kínált ^Amegváltott. kegyelmet a bűnös ember egyedül *hitével* teheti személyes

¹⁾ U. o. 65–67.

²⁾ U. o. 61.

³⁾ D. 46.

⁴⁾ K. 67–69. V. ö. D. 9–11. De inferno.

⁵⁾ És *egyedül* ö. V. ö. D. 32.

⁶⁾ K. 70–71.

⁷⁾ D. 32.

⁸⁾ D. 46.

tulajdonává; csakis ez a hit teremtheti meg benne a megváltottság specifikus állapotát: *a megigazultságot*.

A hit.

α) A hit eredetében „donum Dei est et quidem gratuitum“¹⁾ sőt egyenesen „gratia“²⁾ mely „ap prédikációból vagy“³⁾ minőségében „szüvednek *indulati*, mely indulatokat csak a keresztyének értnek, éreznek“⁴⁾; közelebbről pedig „Istennek irgalmasságabeli *bizodalom*, mely irgalmasságát Krisztus által jelenté ki...“⁵⁾ és amely „*csak vételbe vagy*“ („mihent *adni* akarsz valamit Istenednek, ottan nem vagy igaz hitű.“⁶⁾ A keresztyén hitnek tárgya (obiectum; a Dévay nyelvén: „céla“⁷⁾ ennél fogva Krisztus⁷⁾ ill. a krisztusi üdvígéret,⁸⁾ akit (amelyet) „megfogunk“, megragadunk vele⁹⁾, minthogy „haec est fidei praerogativa, ut Christi, ut alienum appraehendat meritum“¹⁰⁾; nyeresége és „vége,“ célja (finis) pedig „*bűnönknek bocsánattya és az örök élet*.“¹¹⁾ A szívnek ez „*áldozatával*“¹²⁾ kétség nem férhet együvé.¹³⁾

Ebből a jellemzésből önként következik már most, hogy amikor Dévay a hitet másfelől (a törödelmességgel, mint „magonknak esmeretével“ szemben) „Krisztus *esmeretének* mondja“¹⁴⁾ s viszont a hitetlenséget „lelki avagy üdvösségönkrül való dolgok“ *tudatlanságának*¹⁵⁾ bélyegzi: akkor sem lebeghet előtte valamely intellectualistikus hitfogalom. Annál világosabban kitűnik pedig ez a hit különböző fokozatairól adott meghatározásából: „ah hitnek három grádicsa vagy, Istent hinni, Istennek hinni és Istenbe hinni („credere Deum, Deo, et in Deum tres gradus salutis“). Hiszik, hogy Isten vagy mind jók, mind gonoszok, még az ördögök is, Istennek is hisznek, mert tuggyák, hogy igaz az Isten az ű beszédébe, de annyi állhatatlanság vagy az ördögbe és az ű fiaiba, hogy az Istent hazugságba haggyák sokszor, mint ám Évának mit monda az ördög, nem haltok meg, Isten kedég azt monda,

¹⁾ D. 40, 60.

²⁾ A. 116 (prop. XXXIX.)

³⁾ K. 85.

⁴⁾ K. 66.

⁵⁾ K. 24. v. ö. u. o. 5, 6, 12, 31, 34, 35, 55, 60, 71, Istennek „tisztesége, hogy ű benne bízunk“⁶⁾ 73, 79, („ab bűn ellen vagy ah hit“); A. 101. (XXV. prop.)

⁷⁾ K. 66.

⁸⁾ D. 59.

⁹⁾ K. 93.

¹⁰⁾ K. 29.

¹¹⁾ D. 44. v. ö. A. 89. (prop. XVII.): „appraehendit obiectum extra nos.“

¹²⁾ K. 59. v. ö. D. 17. „ut *finis* incredulitatis mors aeterna, ita *finis fidei vita aeterna*.“

¹³⁾ K. 97.

¹⁴⁾ K. 94.

¹⁵⁾ K. 14.

¹⁶⁾ K. 56.

hogy meghalnak, valamely órába ejendetek af fának gyümölcsébe, ezenképpen sokan, jelesbenn frástudók, kik látták az igazságot, de felforgatták, vagy elleneszoznak, háborgatták és Istent hazugságba hagyják, magokat igazították, de az igaz keresztyén hiszi is az Istent, hiszen is Istennek és hiszen Istenbe, azaz tellyes szívének reménységét, bizodalját ű belé vetette, . . .“ („plena fiducia omnem solitudinem conicere in eum.“¹⁾) közelebbről pedig a *Credot*, mely „hitnek regulája“²⁾ „nem csak historia szerént kell tudni, mert így sokan tuggyák még az ördögök is, (ez a „fides generalis, quam et daemones habent“)³⁾ hanem az historiának *hasznát* is kell tudni . . .“⁴⁾ — azt, hogy mit jelent *ránk*, a mi üdvösségünkre nézve (pl. „hogy fogantatott, született, historia, de ez historiának haszna, hogy nekünk . . . és mi érettünk született.“⁵⁾ Az igazi keresztyén „hiszi mind ak kettőt.“⁶⁾

β) A megváltott hívő állapota a *megigazultság*, amelybe a *megigazulás* által jut. „Est . . . iustificari, pro iusto ac pio haberi.“⁷⁾ Vagy a katechismus jellegzetes hasonlata szerint: „ab bíró székiben is ki af fel peres ellen magát megtisztította, azt szokta mondani, megigazítom magamat. Minden ember ez világon alperes, felperes az ördög, bíró az Isten, ki előtt meg kell magonkat tisztítanunk és igazítanunk, ha üdvözülni akarunk, az Isteni harag ellen, ördög ellen, pokol, bűn és örök halál ellen. . . .“⁸⁾ Ezért „verbum . . . iustificandi forense verbum est, idem quod iustum declarare, pronunciare et iustitia significat acceptationem, idem quod *acceptus seu gratus*.“⁹⁾ Mivel pedig Isten előtt, az ő törvénszékén csak „egy szószólónk vagyunk, ak Krisztus Jézus,“¹⁰⁾ semmiféle más módon nem igazulhatunk ő előtt, mint csakis az „*igaz hitnek* (kivel ak Krisztust fogjuk meg) általa.“¹¹⁾ „ . .

Megigazultság, — megigazulás.

¹⁾ K. 33 - 34. és párhuzamosan A. 87 - 89. (prop. XVI.). Utóbbi helyütt (88.) különben ezt jegyzi meg — igen helyesen — D.: „ . . . *secundus gradus cum tertio vere convenit, si quis rem spectet. Quia autem Sophistae et sycophantae isti . . . nonnunquam auditori fucum faciunt, mutata constructione existimavi ad docendum aptius esse, si haec modo distinguantur. Neque enim tam imperitus sum, ut nesciam, si quis recte intelligat, Deo credere et in Deum credere idem esse.*“

²⁾ K. 82. Summája: „*hogy hinnők ak Krisztust megholtak lenni am mi bűneinkért*“ u. o. 65.

³⁾ A. 115. (prop. XXXVIII.).

⁴⁾ K. 58.

⁵⁾ K. 63. v. ö. 71.

⁶⁾ K. 64. L. még. D. 59. és A. 101. (prop. XXV.)

⁷⁾ A. 107. (prop. XXX.)

⁸⁾ K. 28.

⁹⁾ D. 58.

¹⁰⁾ K. 28.

¹¹⁾ K. 29.

qui fide in Christo praediti sunt, iustificati sunt.“¹⁾ Központi helyet foglal el tehát Dévaynál is a nagy reformátori alaptétel: „*Sola fides iustificat* (és: habet laudem) coram Deo.“²⁾ A hit ennél fogva az egyedüli „donum (gratia) gratum faciens v. iustificans,“ azaz „üdvözítő ajándék,“ amelynek általa „mind egyek vagyunk,“ mert „nec refert quis etiam in fide sit ardentior, sed quatenus unus est scopus fidei omnium („egy minden hitének az céla“) ita omnes unum reddit in Christo; hoc praeludebat manna, de quo, si quis plus, minusque collegisset, per Gomor mensuratum, non plus aut minus habebat, sed aequaliter omnes . . .“ („Gomor edén, kivel mértek, ez edén ah hit, manna ak Krisztus, eh hitnek általa egy módon mérnek mindennek ak Krisztust. . .“) Ezért tisztán csak a nem üdvözítő ajándékok dolgában lehet különbség a hívők között.³⁾

Ha pedig egyedül ez a hit igazít meg és ez a hit maga is Istennek ajándéka, következik ebből, hogy:

1. „*sancti veteris testamenti* aque salvati, ut sancti in novo testamento,“ mert „*patres veteris testamenti* aequae crediderunt in Christum, atque nos. Christus quamquam semel est mortuus, sed eius mortis efficacia, virtus, fructus, effectus, aequae profuit illis atque nobis, illi credebant in venturum, nos credimus in exhibitum.“⁴⁾

2. épígy: „*infantes propria . . . salvari fide* (non aliena, id est ecclesiae) . . . et pueri credunt, sed quomodo, nihil ad nos.“⁵⁾

3. „a conditione iustificationis, id est a caussa“ kizártnak a *jöcselekedetek* (vagy erények), mint amelyeknek a hittel egyenlő értékű megigazító erejük nincs.⁶⁾

Mindamellett a szorosabb értelemben vett, a tulajdonképpen való megigazulás, amely Isten előtt való, és amely eszerint „*peccati remissio, personae acceptio* (v. *imputatio iustitiae*) et *vitae aeternae donatio*“⁷⁾ — sohasem lehet el a megigazulásnak egy *másik*, nem sajátos értelemben vett fajtája nélkül. Mert valójában mi „*duplici egemus iustitia*“⁸⁾ (amire már magának az isteni törvénynek kétfélesége is utal)⁹⁾;

¹⁾ D. 58.

²⁾ A. 94–96. (prop. XXI.) v. ö. u. o. 93–94. 106–107. D. 59. Ex. 142. (17. p.) V. ö. *Eneke* (Szilády I.),

„Ah hit nélkül senki nem idvözülhet,
Mint az virág nap nélkül nem zöldülhet.“

³⁾ K. 75–77, D. 40–43.

⁴⁾ D. 17–18.

⁵⁾ Ex. 143. (18. p.).

⁶⁾ D. 60. Ex. 17 A. 96 (prop. XXI.) K 30.

⁷⁾ Szemben az Aqu. Tamás-féle felosztással: „*gratiae infusio, motus liberi arbitrii in Deum per fidem, motus liberi arbitrii in peccatum per detestationem et remissio culpae.*“ D. 58. v. ö. A. 92. (prop. XIX.).

⁸⁾ E. 142. (17. p.)

⁹⁾ E. 145. (25. p.)

„ . . . homo ut duplex est, ita dupliciter debet iustificari, fide coram Deo . . . operibus coram hominibus . . . ”¹⁾ „Isten előtt igaz hitnek . . . általa . . . igazulhatunk, de hitünket csak az Isten nézi . . . szükség, hogy hitöknök cégére legyen, körül emberek megismerjék, hogy keresztyének vagyunk, ettzégér az jó cselekedetek, ez az *adó*, kivel minden jó keresztyén tartozik. . . . ”²⁾ „Reddamus ergo invisibilem partem nostri, idest fidem invisibili creditori Deo, visibilem visibili, hominibus scilicet. . . . ”³⁾ Ezért „iustitia chordis fides est, iustitia operum charitas.”⁴⁾ minthogy „homines, cum vident nostra bona opera, iustificant nos, pronunciant, declarant nos esse iustos, arborem ex fructibus iudicantes.”⁵⁾ Az Isten előtt, hit által megigazult ember élete tehát szükségképen erkölcsi élet is, az atyafiúi szeretet munkás erejében. Azért „qui fidit Christo et in Christo diligit fratres, quomodo potest esse sceleratissimus, cum *prora et puppis pietatis nostrae et summa totius Christianismi in his duobus pendeat?*”⁶⁾ Ez a kérdés immár természetes összekötőhíd a *hit* és az *élet* protestáns felfogásának tárgyalása között.

* * *

Végigtekintve az első részen, látnunk kell, hogy a „hit” tartalma valóban nem egyéb, mint a teremtő és megváltó Isten akaratának, s ez akarat tükrében önnönmagunknak ismerete. Istenben megösmertük az Atyát és a Fiút; önnönmagunkban az örök életre elhívott és önerőnkön kívül megváltott bűnöst. Lássuk ezek után, hogyan kell alakulnia — mindig az istenismerettel párhuzamban s mintegy annak szövétnekénél — keresztyén életünknek?

II. Az élet.

1. A keresztyén élet vezérlő elve, ereje a *teremtő és üdvözítő Isten: a Szentlélek*. „Az szent háromságba minthogy A
Szentlélek. at természet egy, az akarat egy, egy at cselekedet is. Teremtett az atya Isten, teremtett af fiú Isten, teremtett az szent lélek Isten. Tisztít az atya, tisztít af fiú az fiú, tisztít az szent lélek; üdvözít az atya, üdvözít af fiú, üdvözít az szent lélek Isten.”

¹⁾ D. 59. V. ö. A. 93. (prop. XX.) „Omnes homines duos habent iudices, Deum et homines, duobus ergo modis debemus iustificari, fide coram Deo, charitate coram hominibus.”

²⁾ K. 29.

³⁾ D. 59.

⁴⁾ A. 91. (prop. XIX.).

⁵⁾ A. 107. (prop. XXX.).

⁶⁾ A. 84. (prop. XII.).

Krisztus tökéletes engedelmességének volt és van olyan „érdemes foganatya“ atyjának előtte, „hogy valakik ű benne bíznak, ezeknek nyeri az szent lelket, azaz bűnöknek bocsánatját, atya Istennel kedvét, az örök életet, ez világon lelkek nyugodalmát, szűvőknek bátorságát, hitnek vallását, és egyéb testi lelki ajándékokat. . . .“¹⁾ Ez az erő legközelebről az elhívás titokzatos tudtúladásában nyilvánúl meg: „ . . . quos ab aeterno elegit, hos vocat . . . interna inspiratione spiritus . . . ut quod de nobis latet in corde patris, nobis per ipsius spiritum reveletur et spiritus eius testificans persuadeat spiritui nostro, quod filii Dei sumus.“²⁾ Az elhívásnak ez az ereje pedig egyszersmind az elhívottak életének ereje is.

A sacramentumok.

2. Ennek a benső, láthatatlan és szakadatlan erőközlésnek külső, látható és történeti jeleit, zálogait és pecséiteit is adta Isten a *sacramentumokban*. A hitnek e „jelei“, „pecsétei“³⁾ történeti eredetükben nem egyebek, mint Istennek „cselekedetei:“ üdvigéretének megerősítései a hívők bátorítására. „Azért méltán mondatnak hitnek jelének, pecsétinek avagy bélyeginek, mely jeleknek avagy pecséteteknek általa cselekedik az úr Isten.“⁴⁾ (Analogiák a zsidóknál; a manna, a forrást fakasztó kőszikla, a körülmetélés, a húsvéti bárány). Nekünk három ilyen pecsétünk van: a *kereszttség*, a *végvacsora*. az *ódozat* (gyónás), bár e harmadik (l. később) bizonytalanúl [v. ö. Examen 5. p. (137. l.) „ . . . in Evangelio, apud patres purioris seculi *duorum* sacramentorum invenimus mentionem, non plurium et sacramentorum autor solus Deus potest esse, non homo “] Formájában a sacramentum „ceremonia,“ mely által Isten „az szent lélek Istent aggya . . . nekünk.“⁵⁾ E pecsétetek pedig „az Istennek igéjével mindenkor együtt járnak,“ mert „minden isteni ceremóniába, avagy cselekedetbe ek kettőnek kell lenni, *igének és valami állatnak*.“⁶⁾ Így lesznek aztán „üdvösségünk külső bizonyosságai“⁷⁾, „signa gratiae et bonae voluntatis Dei erga nos, ut nos in tentationibus consolentur, et fidem nostram in Dei promissionem confirment, corroborent ac certificent.“ Azért is „idem . . . officium verbi et sacramentorum.“⁸⁾

A kereszttség. élet igérete; a jel vagy pecsét: a víz. Közelebről: „lelki

¹⁾ K. 72 - 73.

²⁾ A. 131.

³⁾ K. 93. és 95.

⁴⁾ K. 95.

⁵⁾ K. 95.

⁶⁾ K. 98 - 99.

⁷⁾ K. 93 - 94.

⁸⁾ Ex. 138. (6. p.)

*mártás, ferdő, avagy tisztulat;*¹⁾ „*ap penitenciának jele;*“ („*ap penitenciában törődelmesség, hit vagy on. halál, élet: mikor be mártnak, halálra mártnak, hogy meghallyonk bűneinknek, és hogy minden érdemönkből kétségbe essönk: mikor ki mártnak, életre mártnak, hogy . . . feltámaggyonk hitnek és életnek jámborságának általa*“); Istennel való *békeségszerzés* pecsétés levele („ . . . mi ak keresztség felett kezet csaptonk az Istennel. békeséget tűtönk véle, ek kondicióval, em módon, hogy ű nekönk atyánk legyen, benne bizzonk, idegen istenhez ne folyamjonk²⁾: ű hogy minekönk bűnönket megbocsátta, az szent lélek Istent aggya, üdvözt, az örök életre viszen.“) és mindezek révén: „*ajtónk a keresztyének közibe, ez által számláltatonk az Isten fia közibe, ha meg tartjuk az szerzést Istennel.*“³⁾

b) *A végvacsora*, mint isteni szerzés: a halni készülő Krisztus szerzette ígélet, testamentum, „testérül vérérül . . . bűnönknek bocsánattyára“; mint emberi aktus; hálaáldozat,⁴⁾ mely sohasem tévesztendő össze a Krisztus egyedüli és egyszeri engesztelő áldozatával. (A *mise* elnevezést azonban, téves etymologia alapján, Dévay is megtartja.)⁵⁾ Mint ilyennek „fű haszna“: hitünk „*bizonyosbá téte*“; ha hittel vesszük magunkhoz⁶⁾ „ez hitnek általa egyesülönk, részeltetönk Krisztusnak testébe, vérébe. . . .“ Hogyan? „Ak kenyeret hozzád vevén azt mongyád, azt higgyed, hogy ak Krisztusnak szent testét vűtted hozzád, ab bort hozzád vevén, azt higgyed, hogy ak Krisztusnak szent vérét vűtted hozzád, ne oly tetet, vért gondolly, mint mi vagyonk, hanem dicsőült tetet, mert minémű *dicsőült teste lelke* most Krisztusnak, hívén. ebbe részesültetönk.“ „*Hitönknek azért erősítésére* kell ezt hozzánk vennönk, bűnönk bocsánattyának bizonyosságára, mert olyan bizonnal megbocsáttatott am mi bűnönk, ha igaz hittel vészük hozzánk, melly bizonnal látjuk, tapasztjuk,

¹⁾ V. ö. *Éneke* (Szilády I.) „Keresztségnél Istennek mit felettél, *Bűneidből mikoron kitisztultál*, Jámborságra mikoron te esküdtél.“

²⁾ Epen ezért a keresztség az ember részéről „*eskés*“ is (*Éneke* D—E. strófa).

³⁾ K. 98—103.

⁴⁾ Közelebbről; az *Egyház* hálaáldozata. A. 113. (prop. XXVI.)

⁵⁾ „Eh hitnek jelét *misének* híják: ez ige zsidó ige, . . . úgy mint alamizsnát avagy akarat szerent való áldozatot jedz.“ K. 104. *Lang A.* szerint (*Zwingli u. Calvin*, Monographie zur Weltgeschichte, 27. l.) ez *Reuchlin-féle* magyarázat, amelyet — érdekes — az 1523. jan. 29-iki nagy zürichi disputában épen *Faber J.* (akkor konstanzi püspöki vikárius) forgatott Zwingliék ellen. — Ugyanez az etymologia *Ozorai Imre: De Christo et eius ecclesia etc.* c. 1535-iki művében is, (M.,), hol azonban a szerző *katholikus tévelygésnek tartja ez elnevezésnek az úrvacsorájára való alkalmazását.* (A nagyenyedi kollégium példányából.)

⁶⁾ V. ö.: „*is solis sunt salutaria, qui in fide et spiritualiter et sacramentaliter haec mysteria percipiunt.*“ Ex. 138. (6. p.)

nyeldeklyük, érezzük, ak kenyeret, ab bort.“¹⁾ Ezért „non sunt vacua signa, sed vere ac realiter signati exhibitiva iis qui sunt in ecclesia . . .“, mert „praeberi fidei certitudine et confirmatione in et sub his signis verum corpus et verum sanguinem Christi.“ Ebből szorosán következik, hogy az Úr vacsoráját „mind ak két személy alatt kellene mindennek hozzája venni“ („sub utraque specie“), ámbár egyik „személy“ sem „változat szerént,“ de „hitnemek bizonyossá tétele szerént,“ adja nekünk Krisztusnak szent testét-vérét. E „fő haszon“ mellett azonban az úrvacsora egyszersmind:

emlékezés a Krisztus szent haláláról;

hálaadás Őneki róla;

a szeretetnek is szolgál; („hogy egy kenyérből eszünk, egy borból iszunk, egy atyafiak vagyunk, szeretetben is egy-egyeknek kellene lennünk.“)

békeségnek jele; (t. i. mint békelakoma)

keresztnek jegyzése („ak kenyeret megsütik, ab búzát megőrlik, . . . az szőlőt megtörik, megsajtoltják . . . ak keresztyénnek sok ördöge vagyunk. teste, ez világ, késértet, nincs életünk nyomoruság nélkül.“)²⁾

Az ódozat.

c) *Az ódozatot* (gyónás) „hitnek jelének nem igen mondhatnók“ mert a sacramentum két ismertetőjele közül „az íge megvagyom, az állat nincsen“ benne, de azért „mondhatatlan szükség minekünk.“ E bizonytalan sacramentum lényegét tevő ódozat (absolutio) „Isten ígérének prédikálásából“ lesz, s „ez ódozatnak hívén az gyónó üdvözül. Valamikor hisz az Isten ígérének, mindenkor ódoztatol,“ és mert „potestas ligandi et solvendi omnibus Christianis data a Christo“ nem okvetlenül szükséges, csak az egyházi rendtartás kedvéért kívánatos, hogy épen paptól halljuk a mennyei bocsánat ígét, „de kiváltképpen ha csak temmagadnak szóland ap pap, talám bizonyosb lehetsz benne. Azért jó és dicséretes ekképpen ódoztatnonk.“ Tulajdonképen „mindent az ű hite ódoz meg, mindent az ű hitelensége kötöz meg, ha hisz. ódozott vagy; ha nem, kötözött vagy.“³⁾ „Confessio est fructus fidei.“⁴⁾ A szorosabb értelemben vett, azaz Istennek való gyónás mellett (mikor „űtet követtük, engeszteljük, hogy az ű szent fiának érdemeért megbocsásson nekünk“) megkülönböztet Dévay *embereknek* való gyónást is, mely abban

¹⁾ Következik ebből az is, hogy „minthogy senki senkiért nem hihet, azonképpen senki *másért* hozzá nem vehet, senki *másért* misét nem mondhat, és miképpen csak *élők* hisznek, mert halál után nincs hit, azonképpen csak *élő embereknek* használ. . . .“ K. 105. v. ö. Ex. 141 - 142. (15. p.) „Nihil ergo missa prodest defunctis.“

²⁾ K. 103-105; Ex. 138. (p. 6.) 144. (p. 23.).

³⁾ K. 108-110; Ex. 144 (20. p.)

⁴⁾ A. 112. (prop. XXXV.)

áll, hogy „akkiket megbántotthonk, gyónnyonk meg azoknak, azaz kövessük meg, engeszteljük meg, elégítsük meg, avagy ha mi ellenök lütt valami, bocsássunk meg nekik; ha ezt teengyük, jele, hogy az Isten is meg bocsátta nekünk am mi bűneinket.“¹⁾ Azonban a *fűlbegyónás* kötelező érvénye sem egyik, sem másik értelemben nem állhat meg. Először is „non est ex scripturis“; azután meg történetileg is bizonyos, hogy „régenten efféle súgás, gyónás nem volt, hanem bölcs embereket szerzettének, azokat Diaconosoknak hitták, most káplánoknak, kikhez kinek mi nyavalyája volt, ment, vagy tanács kérdeni, vagy tanulni valami dologba, vagy lelki vigasztalást venni. Ha valami dologból ki nem tudott feselni, ennek tanácsával élt, ha mit nem tudott hitnek ágazatiban, megkérdezte, megtanulta. Ha bűnének esmeretéből félelmes volt, megrettent, vigasztalást, ódozatot vütt.“ (de „sine scrupulosa peccatorum enumeratione“). — „Mondhatatlan szép dolgok volnának ezek mostan is, de tuggyátok, mennyi szeretlen fajtalanság leszen em mostani gyónásokba.“²⁾ Azért nem is mer, — sem doctrinalis, sem gyakorlati szempontból — határozott állást foglalni a gyónás kérdésében.

3. Amily erőforrása a keresztyén életnek *objective* a **Az imádság.** Szentléleknek sacramentumokkal megpecsételt adománya, olyan *subiective* a Lélek javaiért esedező *imádság*. Ebben nekünk „két dolgot kell kérnünk, testi és lelki dolgot“ de „csak ak Krisztus által.“ Nem szabad azonban a keresztyén imádkozónak soha megfélekednie arról, hogy „ammikoron lelki dolgot kérünk az Istentől, tudni mint, bűnőnknek bocsánattyát, szent léleknek ajándékát, minden ha nélkül, minden kétség nélkül keli kérnünk . . . de mikoron ez világi dolgot kérünk, mindenkor hával, azaz ha Istennek tisztességére, ha atyánkfíának előmentére, ha nekünk üdvösségünkre vagyon.“³⁾

4. A keresztyén élet tartalmát normative meghatározó gyűjtőfogalom: *a jócselekedet*. Ez világi „jámbor élet,⁴⁾ **A jócselekedet** „jóságos mivelkedet“⁵⁾ az „Istennek akarattya“⁶⁾ üdvösségünknék, választatásunknak külső bizonyysága, az emberek előtt való megigazulásunknak egyetlenegy módja (l. az idézendő helyeket föntebb.) Ha nem is üdvösségszerző a jócselekedet, de mint „fructus fidei,“ mint hitünk „gyümölcse“ és „cégére“ szerves alkotórésze a választottak életének.⁷⁾ Ha tehát igaz

¹⁾ K. 109; A. 113. (prop. XXXV.) Azonban „am mi megbocsátásunk nem oka az isteni bocsátásnak, hanem bizonyysága.“ K. 89.

²⁾ K. 108—109; A. 117—118. (prop. XL.); Ex. 143. (19. p.).

³⁾ K. 83—87. V. ö. A. 118—119. (prop. XLI—XLIV.)

⁴⁾ K. 87.

⁵⁾ K. 89, 94.

⁶⁾ K. 87.

⁷⁾ K. 25—29. A. 101—104. (prop. XXV—XXVII.)

az, hogy „a hit nélkül senki nem üdvözülhet, mint a virág nap nélkül nem zöldülhet,“ ép oly igaz másfelől az is, hogy „ah hit szeretet nélkül, mint an nap világosság nélkül soha nem lehet¹⁾“, ép úgy, mintahogy „pater non potest carere sine prole.“²⁾ Ennélfogva a keresztyén hit szükségképen „fides operosa est, ferax bonorum fructuum.“³⁾

Részletesen azokat a mozzanatokat emeli ki a keresztyén élet tartalmából, amelyeket a tízparancsolat is felölel: ennek tárgyalása során emlékezik meg előbb Isten, majd atyánkfiai iránt való köteleességeinkről (tehát — e második rendben — a szorosb értelemben vett *jócselekedeteikről*). Az igaz *istentisztelet* szívnek, nyelvnek és cselekedetnek dolga: a szívbeli tisztesség — mint már láttuk — a hit; a nyelvbéli „négybe függ: Isten segítségére való hívás, hitnek vallása, hálaadás, Isten tisztességének hirdetése avagy prédikálása⁴⁾“; a cselekedetbeli végül az *ünnepszentelés*. „Innepet szentelly, azaz szent és isteni dolgokba mulasd el az innepet, isteni dolgokba vidd által az innepet. . . .“⁵⁾ „Az igaz keresztyéneknek minden nap innepük vagy, nem hogy test szerént hivolkoggyanak, de hogy lelkekbe innepellyenek, azaz nyugodalmasok, békeségesek, csendesek legyenek, ez lelki békeség, csendesség embernek minden életébe szükség, azért mindenkor innepel ak keresztyén, azaz igaz hitű és jóságos mivelkedetbe foglalatos, de ah hitet az Isten parancsolta az egyházi rendnek prédikálni“⁶⁾ s ezért, — tehát a gyülekezeti rendtartás kedvéért, szabad meghatározásból — vannak a vasárnap és egyéb ünnepnapok; ezek a mi „választott napink“: „kikbe az Istennek ígését és az jó erkölcsnek parancsolatit meghalljuk, megtanuljuk“⁷⁾, de „non quod illi caeteris sanctiores essent.“⁸⁾ Az istentisztelet pedig len szóljon a nép nyelvén és ne álljon merő üres-szalmacséplésből (battalogia) „quae nec legentibus nec audientibus prodest quicquam, quae est conscientiae et corporum carnificina.“⁹⁾ Az *eskü* csak akkor engedhető meg, ha „Isten tisztességére, atyádfiának előmentére“ van¹⁰⁾; a

¹⁾ K. 27.

²⁾ A. 90. (prop. XVII.)

³⁾ A. 101. (prop. XXVI. V. ö. *Éneke* (Szilády I.):

„Ez egy hitet lássad, hogy meg ne fejtseed,

Jámborsággal mindenkor kijelentsed

És jó fának gyümölcsét te teremtsed.“

⁴⁾ K. 36–37.

⁵⁾ K. 40. V. ö. Orthogr. B. iijj: „az szombatot szenteld, azaz szent dolgokba foglald.“

⁶⁾ K. 41.

⁷⁾ K. 42.

⁸⁾ A. 120. (prop. XLVI.) v. ö. Ex. 144. (22. p.)

⁹⁾ Ex. 145. (26–27. p.)

¹⁰⁾ K. 37–38.

bőjtre nézve csak egy lehet a szabály: „semper ieiunat, qui semper abstinet a peccatis;“¹⁾ egyébiránt pedig úgy itt²⁾, mint a *media* (= *adiaphora*)³⁾ meg, vagy meg nem tartásában souverain módra és egyesegyedül csak a gyöngébb atyafiakra való tekintettől korlátozottan kell érvényesülnie a *keresztyéni szabadságnak*.

A második tábla parancsolatai közül nagy súly esik mindjárt a legelsőre: a *szülők tiszteletére*, amely nemcsak szó szerinti, hanem tágabb értelemben is veendő és követendő: „atyánk anyánk nevezete alatt fejedelmönket, előttünk járókat, mesterinket, prédikátorinkat is kell értenünk, és ez tisztesség függ becsületbe, nagy becsületre méltók af fejedelmek, még ha személyekbe gonoszok is; segítségbe . . . és engedelembe . . . mert af fejedelemség nincs egyébtől, hanem Istentől. . . .“ Ennek a tiszteletnek mindamellet van határa; t. i. „ha Isten ellen, hit ellen vagyon ap parancsolat, mint evangéliomot ne hallani, szent írást ne olvasni és efféle, köz regulánk vagyon, az Apastalok mondása: Istennek kell inkább engednünk, hogy nem embernek.“⁴⁾ Azután „ne *öllyünk* senkit, se szívönkbe, se szándékonkba, se nyelvönkkel, se cselekedetönkkel,“ ámbár „ab bűnöst bűne szerént igazán (azaz törvény folyásával) meg kell büntetniek“ a „tiszttartóknak.“ — *Orozna*k mindazok, „valakik az új tisztekben el nem járnak, azért az új igazokat megvészik“⁵⁾ — *Parázna*ság két-féle van, lelki és testi: „al lelki parázna>ság ah hitetlenség, at testi mással elegyülni . . .“ (vagy mást kívánni) . . . at testi parázna>ságnak eltávoztatásaért az Isten az igaz házasságot szerzette minden rendbeli embernek, kikbe szűzességnek ajándéka nincsen.“ A szűzességi fogadalom nem „igaz fogadás,“ mert: 1. Isten avagy hit ellen van (t. i. üdvösségszerzés a célja); 2. erőd felett van („nem minden fogára fér ed dolog“⁶⁾); 3. atyádfiának előmentére nincs.⁶⁾ — „*Hamis tanú* ne légy . . . mert tudod, hogy effélék menyországba nem mennek.“⁷⁾ A (*kivánságot tiltó*) két utolsó parancsolat végül a többit is magyarázza, „mert az Isten az új parancsolatiban nem csak nyelvönket, kezönket, cselekedetönket kívánna, hanem szűvönket is.“⁸⁾

5. Azonban az erkölcsi életnek még olyan emelkedett **A szentek tisztasága, a parancsolatok betöltésének még oly teljesnek tisztelete?**

¹⁾ A. 119. (prop. XLV.)

²⁾ A. 121—123. (prop. XLVIII.)

³⁾ A. 124. (prop. XLIX.)

⁴⁾ K. 44—46.

⁵⁾ K. 48—49.

⁶⁾ K. 50—52.

⁷⁾ K. 52.

⁸⁾ K. 53.

látszó mértéke sem képes bárkit is úgy kiemelni az egyetemes emberi sorból, hogy a bűnbocsátó kegyelem üdvözítő ajándékára kevésbé legyen neki szüksége, mint bármely más emberfiának. Ez a gondolat, amelyet Dévay — polemikus érdekből — minden oldaláról kiakná, gyökerében metszi el a *szenkultusz* lehetőségét és jogát. „Minden szentek“ „bűnbe fogantattak“ és „bűnnek állapottyába“ vannak, és csak „hitnek, azaz Krisztusbeli bizodalmoknak miatta“ vitetnek „ártatlanságnak állapottyába“¹⁾ „Natura omnes fuerunt peccatores, sed credentes Christo servati sunt. . .“²⁾ Épen ezért az üdvözítő ajándék (l. fentebb) dolgában teljesen egyik velünk, csakis *nem üdvözítő ajándékaik* emelhetik őket fölénk. Ez utóbbi „köz mind jóknak mind gonoszoknak, mint csudákat tenni, halottakat támasztani, igazán prédikálni, külömb-külobb nyelven szólni, külömb-külobb tudományt, bölcseséget tudni. Efféle ajándékiban Istennek nagy külöb-ség vagyon . . .“, s egy Keresztelő Jánost vagy egy szűz Máriát ezek tesznek emberi mérték szerint *naggyá, szentté*: de egyiket sem képesítik arra, hogy *önnön érdeméből* üdvözüljön. „Bódog asszony minden ű érdemében annyat nem bizott, mint egy mák szem, hanem bizonnyal alázatos szűz minden érdeméből kétségbe esvén, csak az ű szent fiának bizott érdemébe,“³⁾ s így váltatott meg az eredendő bűnnek terhétől, amely őrá is — mint minden halandóra — reánehézedett, ha mindjárt az „actuale peccatum“-tól bármely szentnél tisztább volt is.⁴⁾ Krisztusban való hitük — és egyedül csak az — üdvözítette (mint láttuk fentebb) az *ószövetségi szenteket is*.⁵⁾ — Mi sem következik ebből természetesebben, mint hogy a megdicsőült szentek nekünk üdvösségünk dolgában *közbenjáróink* nem lehetnek „*áldozattyok* nem érdemes, nem elégtétel, nem engesztelő“⁶⁾ s Krisztusnak ezt az egyedül való tisztességét maguknak nem „kaparíthatják.“⁷⁾ Ők „atyánkfiai“⁸⁾, „példáink és társink mind at természetben, mind az Isteni kedvben avagy malasztban,“⁹⁾ akikkel „in regno fidei oramus invicem.“¹⁰⁾ Majd „in regno gloriae“ egyenlő lesz minden szent „in dotibus corporis et animae,“¹¹⁾ addig azonban testük a földben pihen (mint „infernus“-ában; a

¹⁾ K. 8.

²⁾ A. 99. (prop. XXIV.)

³⁾ K. 75—77: D. 40—43; Ex. 140. (11. p.)

⁴⁾ Ex. 140. (11. p.)

⁵⁾ D. 16.

⁶⁾ K. 96.

⁷⁾ D. 54—55; K. 70.

⁸⁾ K. 62.

⁹⁾ K. 54.

¹⁰⁾ Ex. 141. (12. p.)

¹¹⁾ D. 40—41.

„limbus“ merő koholmány;) a feltámadás napjáig, amikor „una nobiscum resurrecturi“ (addig áll az igazság, hogy „solus Christus est glorificatus corpore et anima in coelo,“ de „nullus sanctorum“¹⁾), lelkük pedig Istennél van, mint megfelelő „infernus“-ában, „in abditis receptaculis . . . soli Deo notis, haec receptacula dicas, coelum, requiem, quietem, gloriam, vitam, pacem, refrigerium, *Deum*, sinum Abrahae, manum Dei, domum non manufactam, benedictionem, paradisum, gaudium, civitatem, securitatem, beatitudinem, summum bonum, idem dixeris“²⁾; — tehát lelkük él „vere sentiunt, gustant ac experiuntur Deum“ — csakhogy ez az élet „*non in loci qualitate, sed in Dei experientia* consistit, ubicunque sint.“³⁾ Ez az ő titokzatos, csak Isten előtt nyilvánvaló életük reánk nézve *annyi, mintha aludnának*⁴⁾ „dormiunt nobis, ignorant nos, nostraque, iuxta ac dormiens corpore, ignorat suos“⁵⁾, mert „anima separata a corpore de rebus huius mundi nihil novit, translata in seculum animarum, ad contemplationem rerum divinarum.“⁶⁾ Ennélfogva „sancti mortui vivunt quidem Deo qui non est Deus mortuorum sed vivorum . . . sed nobis mortui sunt, ignorant nos, *ut ne micam quidem fiducia cordis nostri in eos collocemus*: nam quemadmodum dormiens vivos adiuvari nequit, ita mortui sancti nos adiuvari nequeunt.“⁶⁾ Ha pedig nem tudnak rólunk. nem is *imádkozhatnak* értünk⁷⁾ s így nem lehetnek *közbenjáróink* Isten előtt. Szenvedésük és haláluk csak „*imago Christi*“⁸⁾ és mi nem tisztelhetjük őket másképp, mint csak „*iustitiae, fidei et operum imitatione*.“⁹⁾ Ezért aztán „sciunt veri Christiani, quomodo erga corpora et reliquias sanctorum affecti esse debeant.“¹⁰⁾

6. A keresztyén hívők életközössége: *az egyház*. „Anyaszentegyház nem egyéb, hanem keresztyéneknek avagy szenteknek gyülekezete, nemcsak hely szerént, hanem az egész világon, valakik egy hitűvek, egy reménységűvek, egy szeretetűvek.“ Közelebbről a „választottaknak gyülekezete“ („*coetus seu congregatio omnium fidelium sive praedestinatorum*“)¹¹⁾ s így a Krisztus mystikus („*sen spirituale*“) teste s mint

¹⁾ D. 28–34.

²⁾ D. 30. v. ő. u. o. 15.

³⁾ U. o. 15.

⁴⁾ V. ő. D. 22: „A condito mundo *nulla unquam apparuit anima, nec sanctus quispiam*.“

⁵⁾ U. o. 11–12.

⁶⁾ U. o. 12.

⁷⁾ U. o. 34–37.

⁸⁾ A. 115. (prop. XXXVII.)

⁹⁾ D. 39.

¹⁰⁾ Ex. 139. (9. p.)

¹¹⁾ K. 73–75; D. 38–39.

ilyen, világ kezdetétől fogva magába foglal valamennyi élő vagy megdicsőült választottat (ezért „ecclesia militans, triumphans;“ „vitézkedő“ és „diadalomban lévő“ egyház), akik mind „Christi membra“¹⁾. „Hinnünk kell azért anyaszentegyházat, az az ezt kell hinnünk, hogy Isten ez világot teremtette, azuta fogva, és míg ez világ leszen, voltak, vadnak, léznek keresztyének, az az kik igazán csak ak Krisztus Jézusba bíznak. . . .“²⁾ Ez az egyház az *egyetemes* (közönséges) és az *igaz*: mellette azonban megkülönböztetendő egyfelől: „a *részszertint való*“ egyház, („falukban, városokban, országokban,“)³⁾ másfelől pedig a *nem igaz* egyház „*quae titulos, auctoritatem verae ecclesiae sibi vendicat.*“⁴⁾

A gyülekezet választásán épül föl az *egyházi rend*⁵⁾, vagyis a *lelkipásztorok* („pastores“) testülete. Ennek tiszte kettő: „igazán predikálni ap penitenciát, azaz am mi bűnöknek esmeretét, mely bűnösök vagyunk és ah hitet, azaz Krisztusbeli bizodalmonkat, em mellett jámborúl élni. . . .“⁶⁾ Ugyanfy „ . . . in ecclesia vocatio expectanda est . . . iam quatenus praedicat ecclesiae et administrat sacramenta, servus et minister ecclesiae dicitur, Pastor, Episcopus, Evangelista. . . .“⁷⁾ A papság szolgálat lévén, természetesen elesnek a hierarchiai rangfokokozatok⁸⁾ s tisztán a jó rend kedvéért tartandó fenn bizonyos alkotmány és subordinatio; „ . . non habent Episcopi ius condendi leges, sed praedicare legem et Evangelium ut *secundum ordinem* fiant omnia, possunt aliquid ordinare *ad finem politicum*, ut certas lectiones etc. non ad illaqueandas conscientias.“⁹⁾ A kath. főpapi hatalmat ennél fogva Isten csak „üdeig“ „elengedi“ de nem „haggya jóvá“: „mind az által ha az evangeliumot avagy igazán predikálnák, avagy predikáltatnák, avagy csak hadnák predikálni, mindent meg kellene nekik adni,¹⁰⁾ míg az ország másképpen látna jüvedelmekhez. . . .“¹¹⁾ — Mindemellett is a képzelhető legnagyobb superlativust állítja az ige szolgáiról és szolgálatáról D., amikor többszörösen hangsulyozza, hogy „*ap pap Istennek képe*, ki beszédét hogy ha igazán mongya, így kell hinnünk, mint ha Isten önmaga mondaná.“¹²⁾ — Másfelől azonban rendít-

¹⁾ U. o.

²⁾ K. 74.

³⁾ K. 74.

⁴⁾ D. 38.

⁵⁾ Ex. 139. (8. p.) „Pastor potest eligi et ab ecclesia, vel ab eo, qui praeesit ecclesiae.“

⁶⁾ K. 31 v. ő. 41.

⁷⁾ Ex. 136—137. (3. p.), v. ő. K. 45—46.

⁸⁾ Ex. 137. (4. p.)

⁹⁾ A. 124. (prop. XLIX.)

¹⁰⁾ Adójokat is, v. ő. Ex. 139. (10. p.)

¹¹⁾ K. 46.

¹²⁾ K. 96, 101, 108.

hetetlenül fennáll az *egyetememes papság elve is*: „cum sacerdotum partes sint sacrificare . . . praedicare, orare, et cum ad tria haec omnis Christianus ex praecepto Dei obligetur, consequitur, omnes Christianos esse sacerdotes, ut sua peccata interna et externa occidant et mortificant, ut doceant, ut orent invicem. . . .“¹⁾ Ennek természetes következése: az *asszonyok* prédikálási, sacramentum-szolgáltatási²⁾ és gyóntatási³⁾ a joga.

7. A keresztyén élet „*feneke*“ („infernus“-a, vége): az *örök élet*, mint „finis fidei.“⁴⁾ Limbus, purgatorium nincs;⁵⁾ a test („akkit most viselünk és am melyet minden viselt.“)⁶⁾ az utolsó napon feltámad „fenekéről,“ a földből (a koporsóból)⁷⁾ és egyesül a lélekkel, mely már rögtön a halál után eljutott volt a maga infernusába: hívő avagy hitetlen minősége szerint az Istennel való élet dicsőségébe avagy a gyehennába. A feltámadottak azután most már testestől-lelkestől elfoglalják örök helyüket a kárhozatnak ill. a dicsőségnek állapotában.⁸⁾ Ez utóbbi a tulajdonképen való „*örök élet*,“ mely „az *Istennek tökéletes esmerete*, örök vigasság, öröm, nyugalom, tökéletes engedelem, igasság, bódogság. Summa: felséges jó.“⁹⁾

Az
örök élet.

* * *

„Ez élet itt kezdetik, ott lészen tökéletes. . . .“¹⁰⁾ Kezdeté és vége pedigien, amint látjuk és láttuk, egyképen „*Istennek esmerete*.“ Tartalma ez ismeretnek: az *emberi élet forrása, ereje, célja egyképen és egyesegyedül a teremtő és Krisztusban megváltónkká lett Isten*. Ha valamint: úgy ezen a hármias hit- és gondolatpilléren nyúgoszik bizonyos erővel *Dévay Bíró Mátyás vallási gondolkodása*.

Révész Imre.

¹⁾ Ex. 136. (3. p.)

²⁾ Ex. 138. (p. 7.)

³⁾ U. o. 144. (21. p.)

⁴⁾ Ex. 142. (p. 16.) „Hitnek vége“ K. 82.

⁵⁾ Ex. 141–142. (p. 14. és 16.); K. 80 és 82.

⁶⁾ K. 80–81.

⁷⁾ K. 67–69, D. 8–11.

⁸⁾ U. o.

⁹⁾ K. 81.

¹⁰⁾ K. 81.